

Антоними

Публикувано от alexandrova87 на 05.11.2012

Антоними са думи с противоположно значение: красив-грозен, висок нисък.

Антонимията е семантично отношение на противоположни по значение лексикални единици или, по-просто казано, които са напълно противоположни. Например: хубав - грозен, умен - глупав.

Същност на лексикалната антонимия

Чрез антонимията се проявява една от вътрешните закономерности на лексикалната система – нейната обусловеност от характера на нещата и от признаците на понятията, най-съществените различия между които се отразяват в езика като противоположности: *ден-нощ, живот-смърт, висок-нисък, светъл-тъмен* и т.н. Антонимията е езикова универсалия. Тя е свързана с човешкото съзнание, което, опознавайки света, свързва, сравнява и противопоставя елементите в него, всеки от които е проява и разновидност на различията.

Логическата основа на антонимията образува два вида противоположности: контрарна и комплементарна. Контрарната противоположност се изразява от видови понятия, между които има трети помеждутъчен член: *млад-възрастен-стар*. Комплементарната противоположност се образува от пределни по своя характер видови понятия, които се допълват едно с друго без среден помеждутъчен член: *лъжа-истина, жив-мъртъв, краен-безкраен* и т.н. За разлика от контрарните противоположности, при които второто понятие е противоречиво и негативно, но неопределено, комплементарните имат положително съдържание. Те определят предели в проявата на качеството, свойството, действието. Комплементарните видови понятия са логическата основа на същинската лексикална антонимия.

Освен двата вида противоположности, когато се имат предвид противоречията между десигнатите, се различава още и контрадикция. Контрадикция има при *млад-немлад, стар-нестар*.

Контрадиктите не назовават противоположни понятия, а само понятия, които си противоречат: *немлад* не означава *стар*, а *нестар* не означава *млад*. За да се получи истинска противоположност, вторият член от опозицията трябва да е обозначен по-определено. Когато обаче противоположният полюс в противопоставянето отсъства, противоположният член на контрадикцията се превръща в антоним: *културен-некултурен, морален-неморален, користен-безкористен*.

Логическият модел на противоположностите става в езика модел на антонимията чрез думите

антоними. Най-разпространената дефиниция ги определя като думи с противоположно значение. Необходимо е към нея да се добави и още това, че антонимите назовават контрастни понятия, които смислово и логически в някакво отношение са съотносими, т.е. антонимите имат еднакви граматични значения, принадлежат към една и съща лексикална парадигма, взаимно се отричат, но в същото време взаимно се свързват и предполагат един друг, тъй като единият антоним се създава и разбира чрез другия. Например антонимите *бял-черен* са проява на едно и също нещо. Те едновременно означават предел в проявата на качеството и предизвикват асоциация за противоположна неразривна връзка на две видови понятия в рамките на родовото понятие „който е без хроматични тонове“. Използването на единия антоним, например *преден*, предизвиква представата чрез семантичен анализ и за другия член на антонимната двойка - *заднен*. При антонимите един и същ техен общ съществен семантичен и логически признак е основа за съпоставянето. Той е техен семантичен коефициент. Антонимите се съпоставят парадигматично по един диференциален признак на противоположните семи в техните значения. Той се съдържа в двата члена на противопоставянето, но на лексикално равнище е изразен с две различни думи, с определено отрицание на единия от антонимите: *тежък* - „който има голямо тегло“ - *лек* „който има малко тегло“, *зима* „най-хладното време в годината“ - *лято* - „най-топлото време в годината“. В антонимната двойка *много-малко*, общата сема е количеството, а в *болен-здрав* - състоянието на организма. От тези определения произтичат най-важните лексикално-семантични признаци на антонимите - да изразяват пределно отрицание на противоположни значения чрез контрастни асоциативни и семантични връзки. Тази връзка обаче трябва да е общоприета и редовна. Следователно антоними има само тогава, когато се свързват две и повече семантично съотносими думи, противоположни по значение.

Антонимията преди всичко е лексикално явление. Изреченията с противоположен смисъл и отрицателните граматични форми възникват чрез антонимията на думи и морфема и предполагат също лексико-семантични противопоставяния. Антонимните отношения се отнасят към лексикалното значение и се определят от него. Обикновено те възникват при думи, които означават качества и свойства, които не са абсолютни, а относителни. Антонимът *красив* съществува не като абсолютен, а като относителен признак в сравнение с *некрасив*. Антонимията е обективно и универсално явление, но възприемането на действителността чрез антонимите има индивидуален характер. То е относително и субективно, защото представя същността и признаците от определено гледище на говорещия, в определено време и място. Това определя комуникативните функции на антонимите и богатите им конотативни възможности в художествените текстове.

В структурно отношение антонимите образуват затворени парадигми - антонимни редове или антонимни двойки: *приятел-враг, начало-край, често-рядко, движение-покой* и т.н. В редки случаи при т.нар. антонимни сраствания, когато единият член от двойката отсъства, е възможно тя да остане незапълнена: *не-вярно, не-хайство, не-обходим*. Не всяка дума обаче има антоним. Трудно е да си представим антоними на съществителните с конкретно неопределено значение като *дом, стол*

, *книга, топка, стена, ябълка, улица, стадион* и на прилагателните *жълт, син, копринен* и т.н.. Няма антоними имената на хора и географски названия - Иван, Рила, Арда; числителните имена и по-голямата част от местоименията, тъй като те не назовават противоположни понятия - в техните значения няма оценъчни качествени признаци или пряка непосредствена съотнесеност с понятие за предмет. С малки изключения, няма антоними и качествените прилагателни за назоваване на цветове и техни оттенъци - *зелен, червен, но бял-черен, тъмен-светъл*. Не образуват антонимни двойки и думи, които са противопоставени, но не означават признаци или противоположна насоченост както при *гласна-съгласна, лек-товарен, ставам-лягам*. Двойки думи като *деца-родители, рождение-смърт, любов-ненавист*, които не изразяват полярни понятия, но които са свързани семантично или по сходство, могат да послужат в подходящ текст за образуване на антоними, макар че не дават възможност за образуване на ярки контрасти.

Антонимите, подобно на синонимите и омонимите, могат да бъдат думи от различни части на речта. Най-разпространена е антонимията сред прилагателните имена, които логически и семантично назовават качествени признаци.

Антонимите имат преки връзки и отношения с полисемията и синонимията. Поради многозначността си, думите образуват антонимни редове с няколко различни думи по отделни основи, допълнителни, частни и конкретни, вторични и преносни значения. В качеството на елементарна единица, в противопоставянето се приема лексикално-семантичният вариант на думата. С него тя влиза в антонимни редове, а не с целия си семантичен обем.

Употребата и съчетаемостта на антонимите се определя от семантиката им: *стар-млад*(за човек), *стар-нов*(за път), *висок-нисък*(за човек), *висок-приземен*(за етаж), *гъст-рядък*(коса), *гъст-течен* (сапун). Възможно е прякото значение на многозначната дума да няма антоним друга дума. Чрез антонимията се разкриват системните отношения в лексиката, взаимната обусловеност и зависимост между лексикалните единици, разграничават се значенията на една и съща многозначна дума.

Терминът антоним е съотносим с термина синоним. И в двата случая се касае за семантични групи, в които се обединяват различни по звуков състав думи: при синонимите - с близко значение, а при антонимите - с противоположно, по най-общия и най-съществения за тяхното значение семантичен признак. И в двата случая са налице общи семи, които при антонимите не са само различни, но и противоположни. Когато една дума има синоними, те могат да бъдат също антоними на думата, с която се противопоставя доминантният синоним: *страхлив-смел* (храбър, безстрашен), *разум* (ум, разсъдък)-*безумие* (безразсъдство). Една и съща лексикална единица може да се употреби с други, едновременно в антонимни и синонимни отношения. Това явление се определя като антонимия на синонимните редове или като синонимия на антонимните противопоставяния.

Антонимията е един от източниците на конверсия.

Видове антоними

В зависимост от това, как са изразени логическите и семантичните им връзки, антонимите се разделят на няколко вида.

Контрарни или градуални (стъпаловидни) антоними

Те са основният клас антоними, свързани с противопоставянето на крайни полярни признаци, обединени под едно родово понятие. При тях двете лексикални значения не се изключват взаимно, защото между тях има средно положение: *млад-възрастен-стар*. Контрарните антоними изразяват качествената противоположност. Те се характеризират с положително значение, допускат градуални опозиции и междинни степени чрез постепенна промяна на качеството или признака: *талантлив-(надарен)-посредствен, студен-(хладен,топъл)-горещ*. Градуалните антоними са най-често прилагателни имена, наречия за качество, отвлечени съществителни за емоции, състояния, качества и оценки: *богат-беден, млад-стар, близо-далеч, любов-омраза*.

Комплементарни антоними

Това са антоними които изразяват взаимодопълващи се противоположности. При тях няма среден промеждутъчен член - скалата на противопоставянето е представена от два противоположни члена, които се допълват един друг до цялото, така че отрицанието на единия определя значението на другия: *истина-лъжа, влажен-сух, жив-мъртъв, мъж-жена* и т.н. Към комплементарните се отнасят и антонимите, образувани с представките *не-, без-, а-, анти-*: *логичен-нелогичен, морален-аморален, користен-безкористен, фашист-антифашист*.

Векторни антоними

Означават противоположна насоченост на действие, признак, свойство. Те противопоставят понятия за посока, движение и признаци с обратна насоченост: *влизам-излизам, паля-гася, пълнея-слабея, разрешавам-забранявам* и т.н.

По своята структура, антонимите се делят на разнокоренни и еднокоренни . По-голямата част от антонимите са образувани от различни корени. В разнокоренните антоними противоположните значения принадлежат на два нееднакви корена и се определят от смисловата структура на различни думи, в словообразувания строеж на които няма белег за противопоставяне: *бистър-мътен*

, *остър-тъп, малко-много, бавно-бързо, шия-поря*. Противоположното значение, което обединява антонимите, не зависи от контекста. То е заложено в значението на думата.

В еднокоренните антоними противоположните значения зависят от представките, които изразяват антонимни отношения, когато се присъединяват към една и съща основа. В зависимост от това дали показателят е една или две представки, в единия или в двата члена на антонимната двойка, се различават адноафиксални, при които само единият член съдържа представка (*щастие-нещастие, възможно-невъзможно, интересно-безинтересно*) и двуафиксални, в които и двата члена са морфемно маркирани и опозицията е резултат от противопоставянето по смисъл на представките (*влизам-излизам, обединявам-разединявам, обувам-събувам*). Противоположно значение изразяват представките *от-, за-, о-, съ-, в-, из-, до-, от-, над-, под-, об-, раз-, за-*. С помощта на представки могат да се подсилват антонимните отношения и в разнокоренни антоними: *разболявам-оздравявам*. Този тип антоними се определят като граматични или по-точно лексикално-граматични антоними.

Абсолютни и относителни антоними

В зависимост от това, дали антонимите изразяват обективно противопоставени явления или опозицията между тях се изгражда на базата на субективни представи и оценки.

Употреба на антонимите

Антонимите се употребяват във всички видове езикови съобщения. Основната им функция е да изразяват противоположност, която не зависи от контекста. Тази им функция може да бъде използвана за различни цели: като информация за посочване на предел в проява на качества, действия, отношения, за усиляне образа и впечатлението. В речта антонимите се употребяват по два начина - като се противопоставят или като се съчетават, в научни съчинения - за създаване на терминологични противопоставяния, в художествени текстове са важни изразителни средства в различни стилистични средства.